

دانشکده الهیات و علوم اسلامی

گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان پایان نامه:

بررسی فقهی عده زنان بدون رحم و مسدود رحم از نظر مذاهب خمسسه

نگارش:

سکینه برخوردار

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر عابدین مومنی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر محمدصادق غلام جمشیدی

پایان نامه:

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

مدرسه
،

درگاه الهی که هر چه دارم و ندارم از لطف اوست.

باشکر از:

پدر بزرگوار و مادر عزیزم و خانواده مهربانم که در این راه صبورانه مرایاری نموده اند.

استاد بزرگوار جناب دکتر مومنی بارانمائی های راهگشایشان

استاد بزرگوار جناب دکتر جمشیدی بانگه سنجی های دقیقشان

و همه کسانی که در تهیه و تدوین این پایان نامه یاریم نمودند.

فهرست مطالب

عنوان.....	صفحه.....
مقدمه.....	۱
فصل اول : کلیات و مفاهیم.....	۲
بخش اول.....	۳
۱- تعریف مساله.....	۳
۲- سابقه و ضرورت تحقیق.....	۳
۳- فرضیه های تحقیق.....	۴
۴- اهداف تحقیق.....	۴
۵- روش تحقیق.....	۴
بخش دوم : عده.....	۶
۱-۱-۱ عده در لغت.....	۶
۲-۱-۱ عده در اصطلاح فقهی.....	۶
۳-۱-۱ عده در آیات قرآن.....	۷
۴-۱-۱ عده در اصطلاح حقوقی.....	۷
۵-۱-۱ بحث تطبیقی عده.....	۹
بخش سوم : اقسام زنان عده دار.....	۹
۱-۲-۱ زنانی که در سن حیض دیدن می باشند.....	۹
الف - زنان مستقیم الحیض.....	۹
ب - زنان غیر مستقیم الحیض.....	۱۰
۱- مسترابه.....	۱۰
۲- مبتدئه و مضطره.....	۱۰
۳- زنان حامله.....	۱۰
۲-۲-۱ زنانی که در سن حیض دیدن نمی باشند.....	۱۱

- الف - زنان یائسه ۱۱
- ب - صغیره ۱۱
- ج - غیر مدخوله ۱۱

بخش چهارم : موجبات عده ۱۲

- فراق به طلاق یا فسخ یا انفساخ در عقد دائم و انتقضای مدت یا بذل مدت در متعه ۱۲
- فوت شوهر ۱۲
- وطی به شبهه ۱۲

قسمت اول : طلاق ۱۲

- ۱-۳-۱ زنان غیر مدخوله ۱۲
- ۲-۳-۱ زوجه صغیره ۱۳
- ۳-۱-۳ زنان یائسه ۱۴
- ۴-۱-۳ عده طلاق زنان غیر حامل ۱۷
- ۵-۱-۳ عده طلاق زنان حامل ۱۹

قسمت دوم : عده در نکاح موقت ۲۰

- ۱-۲-۳ عده زنان غیر حامل در نکاح موقت ۲۰
- ۲-۲-۳ عده زنان حامل در نکاح موقت ۲۲
- ۳-۲-۳ بحث تطبیقی عده مطلقه ۲۲

قسمت سوم : عده فسخ نکاح ۲۶

- ۱-۳-۳ مبنای اشتراک و اختلاف در عده فسخ نکاح وعده طلاق ۲۶
- ۲-۳-۳ تفاوت احکام عده طلاق و عده فسخ ۲۶

قسمت چهارم : عده انفساخ ۲۷

قسمت پنجم : عده وفات ۲۸

- ۱-۵-۳ عده وفات غیر حامل ۲۸
- ۲-۵-۳ عده وفات زنان حامل ۳۰

قسمت ششم : عده زوجه غایب مفقود الاثر ۳۱

- ۱-۶-۳ اثبات مرگ زوج ۳۱
- ۲-۶-۳ اثبات حیات زوج ۳۲
- ۳-۶-۳ عدم اثبات حیات یا مرگ زوج ۳۲

۳۳	..... قسمت هفتم: عده در وطی به شبهه
۳۴	..... قسمت هشتم: بحث تطبیقی
۳۴	..... ۱-۳-۸-۱ عده در وطی به شبهه
۳۵	..... ۱-۳-۸-۲ عده زانیه
۳۶	..... ۱-۳-۸-۳ عده کتاییه
۳۶	..... ۱-۳-۸-۴ عده زنی که شوهرش گم شده
۳۸	..... بخش پنجم: انواع عده از جهت مدت آن از دیدگاه اهل سنت
۳۸	..... قسمت اول: العده بالقروء
۴۳	..... قسمت دوم: العده بالاشهر
۴۳	..... الف - العده بالاشهر بدلا عن الحيض
۴۴	..... ۱-۲-۴-۱ الیائسه من المحيض
۴۷	..... ۱-۲-۴-۲ البالغه التي لم تحض اصلا
۴۸	..... ۱-۲-۴-۳ المستحاضه فی بعض الحالات
۵۱	..... ۱-۲-۴-۴ من ارتفع حیضها
۵۶	..... ب- العده بالاشهر وجبت اصلا بنفسها
۵۸	..... قسمت سوم: عده الحبل - العده بوضع الحمل
۹۴	..... فصل دوم: زنان فاقد عده
۹۵	..... بخش اول: زنان فاقد عده
۹۵	..... ۱-۱-۲ زنان غیر مدخوله
۹۶	..... ۱-۱-۲ زوجه صغیره
۹۶	..... ۱-۱-۳ زنان یائسه
۹۸	..... ۱-۱-۴ زنان فاقد رحم
۹۹	..... بخش دوم: زنان بدون رحم و مسدود رحم از نظر پزشکی
۱۰۳	..... بخش سوم: دلایل اثبات عده
۱۰۳	..... قسمت اول: آیات

۱۰۴	قسمت دوم : احادیث
۱۰۶	بررسی روایات
۱۰۶	۱-۲-۳-۲ دسته نخست : روایاتی که دلالت دارند بر لازم نبودن عده برکسی که همسانهایش آبستن نمی شوند
۱۱۱	۲-۲-۳-۲ دسته دوم : روایاتی که دلالت دارند زنی که عادت نمی شود ، عده ای بر او نیست
۱۲۱	۳-۲-۳-۲ دسته سوم : روایاتی که درباره راز و رمز و علت عده رسیده است
۱۲۶	نتیجه
۱۲۸	بخش چهارم : دلایل عدم عده
۱۲۸	قسمت اول : عدم بارداری
۱۲۹	قسمت دوم : عدم قاعدگی
۱۳۰	۱-۲-۴-۲ تعارض برخی روایات
۱۳۱	۲-۲-۴-۲ حل تعارض روایات
۱۳۱	۱-۲-۲-۴-۲ اضطراب احادیث
۱۳۳	۲-۲-۲-۴-۲ عمومیت روایات دسته اول
۱۳۵	بخش پنجم : سخنان فقیهان گذشته
۱۵۰	ارزیابی گفتارهای فقیهان
۱۵۲	بخش ششم : دلایل مخالفین عده زنان بدون رحم
۱۶۴	فصل سوم : فقه و ملاکات احکام
۱۶۵	بخش اول : فقه و ملاکات احکام
۱۶۵	قسمت اول : راههای کشف ملاک
۱۶۶	۱-۱-۳ راههای قطعی
۱۶۶	۲-۱-۳ راههای ظنی
۱۶۸	بخش دوم : ملاک و مفاهیم وابسته
۱۶۸	قسمت اول : ملاک
۱۶۸	قسمت دوم : مناط
۱۶۹	قسمت سوم : علت
۱۷۰	قسمت چهارم : حکمت

۱۷۱	..... ۳-۲-۴-۱ تفاوت علت با حکمت
۱۷۲	..... قسمت پنجم : سبب
۱۷۲	..... ۳-۲-۵-۱ تفاوت سبب و علت
۱۷۳	..... قسمت ششم شرط
۱۷۳	..... ۳-۲-۶-۱ تفاوت شرط و علت
۱۷۴	..... قسمت هفتم : ملاک و مناط در فقه شیعه
۱۷۷	..... بخش سوم : فلسفه عده
۱۷۸	..... قسمت اول : جلوگیری از اختلاط انساب
۱۷۹	..... قسمت دوم : امکان رجوع شوهر در طلاق رجعی
۱۷۹	..... قسمت سوم : حفظ حیات و حمایت از جنین
۱۸۰	..... قسمت چهارم : احترام به شوهر در فوت
۱۸۱	..... قسمت پنجم : تعبدی بودن عده
۱۸۲	..... بخش چهارم : عده در کشورهای اسلامی
۱۸۳	..... قسمت اول : مراکش
۱۸۳	..... قسمت دوم : سوریه
۱۸۴	..... قسمت سوم : مصر
۱۸۵	..... قسمت چهارم : عراق
۱۸۵	..... قسمت پنجم : هندوستان
۱۸۶	..... بخش پنجم : عده در کشورهای غیر اسلامی
۱۸۶	..... قسمت اول : کشورهای اروپایی
۱۸۶	..... ۳-۱-۵-۱ فرانسه
۱۸۸	..... ۳-۱-۵-۲ ایتالیا
۱۹۰	..... ۳-۱-۵-۳ انگلستان
۱۹۱	..... ۳-۱-۵-۴ ژاپن
۱۹۲	..... قسمت دوم : ایالات متحده آمریکا
۱۹۳	..... قسمت سوم : کشورهای سوسیالیستی
۱۹۴	..... نتیجه
۱۹۵	..... منابع

مقدمه :

پیشرفت های نوین علمی ، خارج کردن رحم را در برخی بیماریها و یا به دلیل انگیزه های شخصی ، ممکن ساخته و بیمار میتواند پس از این عمل به زندگی آسوده ای ادامه دهد . سخن در این است که اگر رحم زنی را خارج کرده باشند ، آیا در صورت طلاق ، اگر به سن عادت ماهانه رسیده باشد ، لازم است عده نگهدارد ؟ یا همچون زنان یائسه ، عده ای بر او نیست و بی درنگ پس از طلاق گزیدن همسر بر او رواست .

در این پایان نامه که در سه فصل جمع آوری شده سعی بر آن شده که تا حدودی به این سوالات پاسخ داده شود ، در فصل اول به بررسی معنی لغوی و اصطلاحی (فقه و قرآن ، حقوق) پرداخته شده و اقسام زنان عده دار را از این حیث که در سن حیض دیدن می باشند یا خیر و موجبات عده مورد بررسی قرار داده شده است که در هر بخش به دلیل تطبیقی بدون موضوع نظرات اهل سنت نیز آورده شده است .

در فصل دوم زنان فاقد عده مطرح هستند که وضعیت زنان بدون رحم از نظر پزشکی و نیز دلایلی که بتوان عدم عده را برای آنان به اثبات رساند را در این بخش تحت عنوان دلایل اثبات عده مورد بررسی قرار داده و پس از تحلیل و بررسی آن در آخر فصل به بررسی دلایل مخافین عده که به نقد دلایل قائلین به عدم عده پرداخته اند ، پرداخته ایم .

در فصل سوم ، فقه . ملاکات احکام و اینکه علت و فلسفه عده چیست مورد بررسی قرار گرفته و چگونگی عده در چند کشور اسلامی و غیر اسلامی مطرح شده است .

در نهایت این پایان نامه به بررسی ادله قائلین عده و عدم قائلین به آن پرداخته است و نویسنده خود را در مقامی ندانسته که بتواند قضاوتی در اینباره داشته باشد .

فصل اول : کلیات و مفاهیم

بخش اول : کلیات

بخش دوم : عده

بخش سوم : اقسام زنان عده دار

بخش چهارم : موجبات عده

بخش پنجم : انواع عده از جهت زمان آن از دیدگاه اهل سنت

بخش اول : کلیات

۱- تعریف مسأله و بیان سؤالهای اصلی تحقیق :

عده مقدار زمانی است که زن پس از انحلال نکاح به جهت مرگ شوهر یا به لحاظ اطمینان از پاک بودن رحمش از حمل یا به جهت تعبد شرعی با فرض یقین به برائت رحم ، باید صبر کند و از ازدواج مجدد خودداری نماید.

سوالات:

- ۱- دلایل اثبات عده چیست؟
- ۲- حکمت تشریح عده چیست ؟
- ۳- زنان فاقد عده کدام اند؟
- ۴- دلایل عدم عده زنان چیست؟
- ۵- موارد اختلاف و اتفاق مذاهب خمسسه و امامیه بر مساله عده کدام است؟
- ۶- آیا زنان فاقد رحم عده دارند؟ چرا؟

۱- سابقه و ضرورت انجام تحقیق :

احکام مربوط به عده زنان در قوانین اسلامی متناسب با کرامت و ارزش انسانی زنان وضع و تشریح شده است. این تکلیف (عده) آثار فقهی و حقوقی فراوانی را به دنبال دارد و گستره آن بسیاری از زنان جامعه را شامل می شود، لذا شناخت دقیق این مساله و تشخیص محدوده زمانی آن نسبت به حالات و وضعیت های مختلف زنان از اهمیت به سزایی برخوردار است به ویژه اینکه امروزه با پیشرفت دانش پزشکی و امکان اخراج رحم سوالات جدیدی نیز در این رابطه مطرح می شود .

۲- فرضیه‌ها :

- ۱- دلیل فقهی قابل اعتمادی جهت اثبات قاعده ای کلی و عام مبنی بر وجوب عده بر تمام اصناف زنان مطلقه وجود ندارد.
- ۲- تمام ملاک برای عدم عده، عدم امکان آبستن شدن است که این معیار برای زنان فاقد رحم نیز وجود دارد .
- ۳- زنان نازائی که فاقد رحم هستند همانند زنان یائسه، عده طلاق بر آنان واجب نیست.

۳- هدف‌ها :

پیشرفت های نوین علمی خارج کردن رحم را در برخی بیماریها و یا به دلیل انگیزه های شخصی ، ممکن ساخته و بیمار میتواند پس از این عمل به زندگی آسوده ای ادامه دهد حال اگر رحم زنی را خارج کرده باشند در صورت طلاق ، اگر به سن عادت ماهانه رسیده باشد، همچون زنان یائسه عده ای بر او نیست و بی درنگ پس از طلاق گزیدن همسر بر او رواست.

۴- روش تحقیق :

روش تحقیق در این پژوهش ، توصیفی و تحلیلی است که گردآوری اطلاعات برای آن نیز به روش مطالعات کتابخانه ای بوده است .

چه کاربردهایی از انجام این تحقیق متصور است؟

دفع شبهات موجود در زمینه عده زنان بدون رحم.

جنبه جدید بودن و نوآوری طرح در چیست؟

با توجه به جدید و مستحدثه بودن ازاله رحم که با پیشرفت علم انجام می شود بررسی و بیان حکم شرعی آن برای جامعه اسلامی جدید و نو است.

مطابق مقررات اسلامی و قوانین موضوعه پس از انحلال نکاح، بر زنی که رابطه زوجیتش منحل شده لازم است تا مدت معینی از ازدواج مجدد خودداری نماید. این زمان انتظار، در فقه و قانون با نام «عده» شناخته شده و موضوع احکام و مقررات گوناگون قرار گرفته است. نگه داشتن عده در میان اقوام و ملل قبل از اسلام نیز بوده است؛ ولی از آنجا که آنان برای زن هیچ شأن و منزلت انسانی قائل نبوده و با آنان مانند کالا رفتار می‌کردند، برای عده نیز سنن و تشریفات ضد انسانی و ظالمانه‌ای را اعمال می‌نمودند، به طوری که در بیشتر قبائل عرب معمول بود که چون مردی از دنیا می‌رفت پدر یا برادر یا خویشاوند دیگری، ردا بر سر زن می‌افکند و او را به ارث می‌برد یا مانع از ازدواج وی با دیگری می‌شدند و بدین وسیله مال و میراثش را تصرف می‌کردند. این سنت مذموم با ظهور اسلام و نزول آیه ۱۹ سوره نساء منع گردید.

همچنین برخی از زنان قبائل عرب در وفات شوهر به اقتضای آداب و سنن محیط؛ ملزم بودند حداقل یکسال تمام یا تا آخر عمر بر بالای قبر شوهر خود خیمه‌ای سیاه و چرکین بر پا نموده و لباس‌های مندرس و کثیف با رنگ‌های مشمئز کننده به ترتیبی که حکایت از عزاداشته، بپوشند و از هرگونه زینت و آرایش و حتی نظیف و شستشو نیز برکنار باشند و همواره در آن خیمه به سربرند و به «هلع» و تعزیه پردازند و کسانی که می‌خواستند پس از اتمام یکسال یا بیشتر، از عده خارج شوند باید گوسفند یا حیوان دیگری را مدتی گرسنه و تشنه نگه می‌داشتند، سپس آن قدر حیوان را می‌زدند تا بمیرد و بعد سرگین شتر یا حیوان دیگری را برداشته و به نقطه دوری (کنایه از دور افکندن مصیبت ایام عده از سوی زوجه) پرتاب می‌کردند و بدین ترتیب از عده بیرون می‌آمدند^۱ در هند نیز وقتی مردی از دنیا می‌رفت، برای رهایی روح آن مرد از تنهایی، زن او را با وی زنده زنده می‌سوزاندند

---

^۱ (ر.ک. نوری، ۱۳۶۰: ص ۶۱۷؛ طباطبائی، بی تا: ج ۲، ص ۲۴۲).

بخش دوم : عده

در ابتدا برای روشن شدن بحث به بیان معانی لغوی و اصطلاحی و ... در این بخش می پردازیم.

۱-۱-۱ عده در لغت:

کلمه «عده» به کسر عین و فتح دال مشدد، اسم مصدر «اعتداد» و از ریشه «عدد» گرفته شده که جمع آن عِدَد است^۱. واژه عدد در لغت به معنای، گروه و شمار کردن آمده، مانند: «و کلاً شیء أحصیناه عدداً» (جن، ۲۸). عِدَّة به کسر اول، شیء معدود است، چنانچه در مفردات آمده: «العده هی الشیء المعدود»^۲ عده زن مطلقه مدت معدودی است که باید در آن مدت زن از ازدواج خودداری نماید^۳. «إذا طَلقتِ النساء فطلقوهنَّ لعدتهنَّ و احصوا العده» (طلاق، ۱). عِدَّة در لغت به معنای جماعت و گروه نیز آمده: «رأیت عده رجال و عده النساء» (جماعتی مرد و زن را دیدم) همچنین: «عندی عده کتب» (تعدادی کتاب نزد من است)^۴

۱-۱-۲ عده در اصطلاح فقهی:

عِدَّة در اصطلاح فقهی عبارت است از: «مقدار زمانی که زن پس از انحلال نکاح به جهت مرگ شوهر یا به لحاظ اطمینان از پاک بودن رحمش از حمل یا به جهت تعبد شرعی با فرض یقین به برائت رحم از حمل، باید صبر کرده و از ازدواج مجدد خودداری نماید»^۵. شهید ثانی می نویسد: «إنها شرعاً إسم عده معدوده ترتبص فیها المرأه لمعرفة براءه رحمها او للتعبد او للتفجّع علی الزوج، شرّعت صیانه للأنسَاب و تحصیناً لها عن الاختلاط»^۶. (عده از دیدگاه شرعی زمان معینی است که در آن زمان زن باید به جهت اطمینان از برائت رحم از

^۱ (راغب اصفهانی، ۱۴۰۴: ص ۳۲۴؛ قرشی، بی تا: ج ۴، ص ۲۹۹)

^۲ (راغب اصفهانی، ۱۴۰۴: ص ۳۲۴؛ رک. فیومی، ۱۴۰۵: ص ۳۹۶).

^۳ (فیومی، ۱۴۰۵: ص ۳۹۶)

^۴ (نجفی، ۱۹۸۱ م، ج ۳۲، ص ۲۱۱)

^۵ (علامه حلی، بی تا: ص ۱۴۷؛ بحرانی، بی تا: ج ۲۵، ص ۳۹۱)

^۶ (شهید ثانی، ۱۴۱۳: ج ۹، ص ۲۱۳)

حمل یا به سبب مرگ شوهر صبر نماید، عده به منظور صیانت نسب‌ها و جلوگیری از آمیخته شدن آنها با یکدیگر تشریح شده است).

۱-۱-۳ عده در آیات قرآن:

در آیات متعددی از قرآن کریم به مشروعیت و لزوم عده برای زنان پس از انحلال نکاح، تصریح شده، مانند: «و المطلقات یتربصن بانفسهنّ ثلاثه قروء...»^۱؛ «واللاتی یئسن من المحیض من نسائکم إن ارتبتم فعدتھن ثلاثه أشهر و اللاتی لم یحضن و أولات الأحمال أجلھن أن یضعن حملھن...»^۲؛ «و الذین یتوفون منکم و یذرون أزواجاً یتربصن بأنفسھنّ أربعه أشهر و عشراً»^۳؛ «ثمّ طلقتموهنّ من قبل أن تمسوهنّ فمالکم علیھنّ من عدّہ تعتدّونھا»^۴.

۱-۱-۴ عده در اصطلاح حقوقی:

(بتشدید ثانی) در فقه و حقوق مدنی به مدتی گفته میشود که در آن مدت زوجه ای که ازدواج او از طریق طلاق یا وفات یا فسخ نکاح یا بذل مدت منحل شده نمی تواند شوهر دیگری اختیار کند.^۵

قانون مدنی در مبحث سوم از فصل دوم به احکام عده اختصاص دارد. در ماده ۱۱۵۰ ق.م. آمده: «عده عبارت است از مدتی که تا انقضای آن زنی که عقد نکاح او منحل شده است، نمی تواند شوهر دیگری اختیار کند». در ماده ۱۱۵۱ ق.م. مدت عده طلاق و عده فسخ نکاح سه طهر اعلام شده مگر در مورد زنانی که با اقتضای سن، عادت زنانگی نمی بینند که مدت عده آنان سه ماه می باشد. در ماده ۱۱۵۲ ق.م. عده طلاق و فسخ نکاح و بذل مدت و انقضاء آن در مورد نکاح منقطع در غیر حامل دو

^۱ (بقره، ۲۲۸)

^۲ (طلاق، ۴)

^۳ (بقره، ۲۳۴)

^۴ (احزاب، ۴۹)

^۵ (ماده ۱۱۵۰ قانون مدنی)

طهر مقرر شده، جز در مورد زنانی که با اقتضای سن عادت زنانگی نمی‌بینند که مدت عده آنان ۴۵ روز می‌باشد. در ماده ۱۱۵۳ ق.م. آمده «زنی که باردار باشد باید تا وضع حمل عده نگه دارد». طبق ماده ۱۱۵۴ ق.م. عده وفات در نکاح دائم و منقطع به طور یکسان چهار ماه و ده روز معین گردیده، مگر در مورد زن حامله که مدت عده وی تا زمان وضع حمل ادامه دارد، مشروط بر این که فاصله بین فوت شوهر و وضع حمل از چهار ماه و ده روز بیشتر باشد و الا مدت عده همان چهار ماه و ده روز خواهد بود.

ماده ۱۱۵۵ ق.م. حکم زنان غیر مدخوله و زنان یائسه را تعیین نموده که در مورد طلاق و فسخ نکاح حفظ عده بر آنان لازم نیست، ولی در مورد وفات شوهر باید عده نگه دارند. زنی که شوهرش غایب مفقودالثر بوده و حاکم او را طلاق داده باشد، طبق ماده ۱۱۵۶ ق.م. باید از تاریخ طلاق، عده وفات نگه دارد. هم چنین بر زنی که به شبهه با کسی نزدیکی کرده باشد، مطابق ماده ۱۱۵۷ ق.م. حفظ عده طلاق واجب است.

۱-۱-۵ بحث تطبیقی عده^۱

مسلمین به طور اجمال بر وجوب عده اجماع دارند و مدارک آن در کتاب و سنت است ، زیرا خدای تعالی فرمود : (والمطلقات یتربصن بانفسهن ثلاثه قروء) یعنی زنان مطلقه خود را در سه طهر حفظ کنند و رسول خدا (ص) به فاطمه بنت قیس فرمود : در خانه این مکتوم عده نگهدار . و اصطلاح در عده بودن زنی که به واسطه طلاق یا فسخ از شوهرش جدا شده ، زنی که شوهرش فوت کرده ، زنی که به شبهه همبستر شده ، استبراء زانیه و زنی که شوهرش مفقود شده باشد ، بکار می رود .

بخش سوم : اقسام زنان عده دار

پس از روشن شدن معنای عده در بخش قبل به بررسی اقسام زنان عده دار در این بخش می پردازیم.

۱-۲-۱ زنانی که در سن حیض دیدن می باشند،

که این دسته نیز به موارد زیر تقسیم می شوند:

الف- زنان مستقیم الحیض که این گروه صاحب اقرا می باشند و طبق نظر امام خمینی(س) مستقیم الحیض زنی است که هر ماه خون می بیند، بنابراین چنین زنی اگر آزاد باشد و مدخول بها نیز باشد باید سه طهر عده نگهدارد^۲. چگونگی احتساب سه طهر با توجه به لزوم طلاق در حالت طهر غیرمواقع فاصله زمانی بین وقوع طلاق تا اولین حیض ، هرچند کوتاه باشد، یک طهر محسوب می شود و پس از پایان حیض اول، طهر دوم آغاز می شود و با شروع حیض دوم، طهر دوم به پایان می رسد و با پایان یافتن حیض دوم ، طهر سوم شروع می شود و بالاخره به محض شروع حیض سوم، طهر سوم تکمیل گشته و پایان عده فرا می رسد.

^۱ الجزیری ، ۱۴۱۹ق ، ص ۲۵۰.

^۲ (یوسف بحرانی، ۴۳۶/۲۵، ابن ادریس، همان، ۷۹۳/۲، نجفی ۲۲۷/۳۲)

ب- زنان غیرالمستقیم الحیض که خود شامل مسترابه ، مبتدئه و مضطربه می باشند و هر کدام احکام خاص خود را دارند که باید تعریف هر کدام را بدانیم:

۱- **مسترابه:** کسی است که در سن حیض است ولی حیض نمی بیند چنین کسی اگر مدخل بها باشد و بخواهد از طلاق یا فسخ عده نگهدارد و آزاد نیز باشد باید سه ماه عده نگهدارد^۱.

۲- **مبتدئه و مضطربه:** عادتشان مستقر نیست ، این دو گروه به محض خون دیدن حائض نمی شوند تا آنکه سه روز بر آنها بگذرد و خون از آنها قطع نشود که در آن وقت حکم حائض بر آنها بار می شود. مبتدئه باید به زنان قوم خودش مراجعه کند و اگر مقدور نبود و یا قومی نداشت باید سه ماه عده نگهدارد، او در واقع زنی است که عادت مستقر و مشخص ندارد آن هم به این دلیل که دفعه اول است که خون حیض می بیند ، ولی مضطربه کسی است که هر سه ماه یا هر شش ماه و یا هر هفت ماه یکبار خون حیض می بیند.

۳- **زنان حامله** نیز در مجموعه زنانی هستند که در سن حیض می باشند و اغلب حیض نمی بینند و تعدادی از زنان حامله که خون حیض می بینند هر چند نادرند ولی اگرچه با آنها مجامعت نیز شده باشد، اولاً طلاقشان در زمان حیض صحیح است ثانیاً ، عده آنها در زمان وضع حملشان پایان می پذیرد ولو اینکه چند لحظه بعد از طلاق وضع حمل نمایند و در این مورد فرقی نمی کند که زایمان زن به صورت طبیعی باشد و یا طفل به صورت علقه یا مضعه خارج شود یعنی قبل از پایان مدت طبیعی حمل ، جنین سقط شود^۲.

---

^۱همان

^۲(شیخ صدوق ۱۶۷/۲ ، شیخ مفید، ۵۲۷ ، نجفی همان ۱۳۵/۳۲)

به دلیل آیه ی " و اولات الاحمال اجلهن ان یضعن حملهن " دلیلی است بر موارد فوق . حال اگر زن حامله ای دو قلو زایید ، به صورتی که یکی را زایید، نمی تواند ازدواج کند تا دیگری را هم به دنیا آورد ^۱ .

اختلاف در زمان حمل ، اگر زن و شوهر در زمان طلاق متفق القولند، ولی اختلافشان در زمان وضع حمل باشد ، قول زن را مقدم می نمایند.^۲

۱-۲-۲ زنانی که در سن حیض دیدن نمی باشند، که عبارتند از:

الف - یائسه: اصطلاحاً به زنی گفته می شود که از دیدن حیض مایوس شده باشد ، زنان قرشی در شصت سالگی و زنان غیر قرشی در پنجاه سالگی یائسه می شوند. زنان یائسه در صورت طلاق یا فسخ نکاح ، اگرچه با آنها مجامعت شده باشد ، عده ندارند.

ب - صغیره: اصطلاحاً به دختری گفته می شود که به سن بلوغ نرسیده است، یعنی کمتر از نه سال دارد هر چند که با آنها نزدیکی شده باشد ، عده ندارند.

ج - غیر مدخوله : غیر مدخوله نیز اعم از اینکه صاحب عادت باشد یا نباشد ، همین قدر که مدخول بها نیست، در طلاق یا فسخ نکاح عده ندارد و می تواند بلافاصله بعد از جاری شدن صیغه طلاق ازدواج نماید ^۳ .

در قانون مدنی نیز آمده است : "زنی که بین او و شوهر خود نزدیکی واقع نشده و همچنین زن یائسه نه عده طلاق دارد و نه عده طلاق دارد و نه عده فسخ نکاح."

^۱ (شیخ طوسی ، تهذیب الاحکام ۲/۲۷۰، کلینی، همان، ۲/۱۰۵)

^۲ (ترجمه شرایع الاسلام، ۲/۸۳۰)

^۳ (طاهری، ۲/۲۸۹)

بخش چهارم : موجبات عده

پس از مطالعه اقسام زنان عده دار در بخش پیشین در ادامه به بررسی موجبات عده در این بخش می پردازیم.

موجبات عده عبارتند از :

- فراق به طلاق یا فسخ یا انفساخ در عقد دائم و انقضای مدت یا بذل مدت در متعه
- فوت شوهر
- وطی شبهه

قسمت اول : طلاق

طلاق به عنوان یکی از اسباب انحلال نکاح دائم است. در طلاق باین رابطه زوجیت به طور کلی قطع می گردد و برای شوهر حق رجوع نیست (ماده ۱۱۴۴ ق.م.). در حالی که در طلاق رجعی مرد می تواند در دوران عده به همسر رجوع نماید، انواع طلاق های باین عبارتند از: طلاق غیرمدخوله؛ طلاق یائسه؛ طلاق زوجه صغیره؛ طلاق خلع و مبارات البته در زمان عدم رجوع به عوض مهر؛ طلاق سومی که دو رجوع در میان آن فاصله شده باشد. در ماده ۱۱۴۵ ق.م. نیز موارد فوق به استثنای طلاق صغیره، به عنوان مصادیق طلاق باین معرفی شده اند، طلاق هایی که خارج از صورت های یاد شده باشند از نوع طلاق رجعی است.

در سه قسم اول از طلاق های باین عده وجود ندارد،

۱-۳-۱-۱ زنان غیرمدخوله

هرگاه بین زن و شوهر آمیزش جنسی (اعم از قبل یا دبر) واقع نشده باشد و به دلیلی غیر از مرگ شوهر، ازدواج منحل گردد، بر زن عده واجب نیست، چنانکه آیه شریفه قرآن و روایات معتبر بر این مطلب دلالت دارند. در قرآن آمده: «... ثم طلقتموهن من قبل أن